

זבחים קיג

משה שווערד

תלמוד בבלי מסכת זבחים דף קיב עמוד א

פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה, וכן שעיר המשתלח שהקריב בחוץ - פטור, שנאמר: אואל פתח אהל מועד לא הביאו, כל שאין ראוי לבא אל פתח אהל מועד אין חייבין עליו

רש"י מסכת זבחים דף קיב עמוד א

פטור - ולא אמרינן שוחט קדשים בחוץ שלא במקום מצוה דרחמנא פטריה מואל פתח אהל מועד וגו' הראוי לפתח אהל מועד שחובה עליו להביאו שם דמדקפיד קרא לענשו על שלא הביאו ש"מ בעומד להביאו שם משתעי קרא.

1. קרן אורה מסכת זבחים דף קיב עמוד א

שם משנה, פרת חטאת ששרפה חוץ מגיתה. והתוס' ז"ל (ד"ה פרת) כתבו נוסחא ששחטה חוץ מגיתה, ופליגי בגמרא (ק"ג ע"א) ר"ל אמר חוץ מגיתה היינו חוץ ממקום הבדוק מטומאה, ור' יוחנן אמר כגון ששחטה לפניו מן החומה, ור"י היה מצי לאוקמי ששחטה שלא כנגד הפתח דפסולה אליביה, ולא מיבעיא קאמר, כדאמרינן בגמרא, ויש לדקדק לר"ל דאמר חוץ ממקום הבדוק לה למה לי קרא דאל פתח כו' לפוטרו, ומהיכא תיתי לחיובי משום שחוטי חוץ, כיון דהמקום ראוי הוא, אלא דפסולה היא משום דשמא יש טומאה במקום הזה, וכן לר' יוחנן דחוץ מגיתה היינו תוך ירושלים ג"כ קשה היכי שייך בזה משום שחוטי חוץ, כיון דקרובי קרביה, וע"כ צ"ל דה"ה דכל שחיתת קדשים שלא במקום הראוי לו בכלל שחוטי חוץ הוא, עכ"פ שמעינן ממתניתין דשחיתת פרה ושריפתה חוץ מגיתה פסולה למר כדאית לי' שלא במקום הבדוק לה ולמר כדאית לי' לפניו מחומת ירושלים ושלא כנגד הפתח לר' יוחנן, וטעם אחד לשניהם, דאיתקשו להזאה, וכן תנן במס' פרה פ"ד (מ"ב) שרפה חוץ מגיתה פסולה, אין הפסול אלא משום דלא שרף כנגד הפתח, אבל אם שחט ושרף כנגד הפתח אע"פ שהשחיטה והשריפה לא היו במקום אחד משמע דאין כאן פסול.

2. חידושי הגרי"ז מסכת זבחים דף קיב עמוד א

מתני' פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה וכו' פטור שנאמר ואל פתח אהל מועד לא הביאו כל שאין ראוי לבוא אל פתח אהל מועד אין חייבין עליו. ועי' בפיה"מ להרמב"ם שכתב ודינה שתישרף על עצים מסודרים כמין גת, במקום ששוחטין אותה בהר המשחה, ואם שרפה חוץ למקום ההוא פסולה, ודוגמת המקום הזה לשריפתה כדוגמת העזרה לקרבנות, ולפי שאם יעלה על הדעת שאם שרפה במקום אחר כמו שהקריב בחוץ הודיע אותנו שאין הדבר כן ע"ש, ומבואר בדברי הרמב"ם דההוא"א היא דמקום שריפתה הוא כדוגמת המקדש ויתחייב משום ששורף חוץ ממקום שריפתה. אולם היה אפשר לפרש דהנידון שיתחייב בפרת חטאת משום חוץ, הוא משום דהוי חוץ למקדש ולא משום דהוא חוץ ממקום עשיית הפרה, דבאמת דין הקדשים ליקרב בפנים, אלא דפרת חטאת הכשרה בחוץ, אך כ"ז כשעושה הפרה כדון עשייתה, אבל כשאינו עושה במקומה היה אפשר לחייב משום דעושה חוץ למקדש, וכן משמע מדברי רש"י במתני' שכ' "ולא אמרינן שוחט קדשים בחוץ שלא במקום מצוה", והיינו דאם שחטה חוץ מגתה דהויא שלא במקום מצוה, חשיב כשוחט קדשים בחוץ.

3. תוספות מסכת זבחים דף קיג עמוד א

חוץ ממקום הבדוק לה - קסבר דבעי בדיקה משום דירד מכול לא"י תימה וכי מדאורייתא בעי בדיקה וי"ל דאיצטרך קרא (שלא) לשרפה במקום טומאה דאסור מדאורייתא דבעי' שחיטה ושריפה במקום טהור כשריפת פרים דאיתקוש אהדדי כדמשמע לעיל בסוף טבול יום (דף קה:) ואם תאמר אמאי לא מיחייב משום חוץ כששחטה חוץ למקומה כיון דתמימה היא וראויה לשאר קרבנות כדאמרינן בפרק שני שעירי (יומא דף סב:) גבי שעירי יום הכפורים ששחטן בחוץ דחייב על שניהם הואיל וראויין לשעיר הנעשה בחוץ ויש לומר דלא דמי דיכול לשנותם דאין עליהם קריאת שם עד שעת הגרלה ועוד דאין קרבן שתהא פרה זו ראויה דאי לשלמים אין שלמים בציבור ועוד דפרה קדשי בדק הבית היא ואין יכול לשנותה בקדשי מזבח.

4. רש"י מסכת זבחים דף קיג עמוד א

גמרא לא מיבעיא חוץ לחומה כו' ואימא תתכשר קמ"ל. נ"ל מזה דעיקר פלוגתתם על המשנה דפרה פ"ד מ"ב שרפה חוץ מגיתה כו' פסולה. אלא דהש"ס קבעה הכא על משנתנו דממילא גם הכא פליגי דאלת"ה אדרבה הוה רבואת טפי דאפילו חול"ח דרחקה אפ"ה פטור:

ועי"ש ברמב"ן עה"ת מש"כ לפרש בדברי המדרש, דאף שלא ירד הגשם לא"י ולא נפתחו שם מעינות התהום, מ"מ המים נתפשטו וכיסו כל ההרים הגבוהים, ואין גדר סביב א"י לעכב המים שלא לבוא שם, והביא שכ"ה לשון הפדר"א שבא"י לא ירדו גשמים אלא נתגלגלו המים מכל הארצות ונכנסו לה, וזהו שכתבנו זה ברבינו בחיי שם, ובטור עה"ת שם ח-ב. וע"ע ברבינו בחיי שם ז-כג בזה"ל, וזהו מאמר רבותינו שלא היה המבול על א"י, כלומר שלא ירד הגשם עליה מן השמים, וזה לכבוד הארץ ומעלתה שלא נפתחו עליה ארובות השמים ולא נבקעו תחתיה מעינות תהום רבה כו'. אמנם כבר העירו האחרונים עליו שלא הביא הגמ' כאן, דמוכח להיפך שלא היה מים כלל, ונבמקד"מ העיר שגם בזה"ק מוכח כן להדיא, ע"י מזה ביפ"ת ונזה"ק (למ"ר שם) וביאור הרד"ל (לפדר"א אות לד) ותכלת מרדכי (להרמב"ן שם).

במאי קמיפלגי מ"ס ירד מבול לא"י ומ"ס לא ירד. ע"י בזה"ק (ויקהל קצו). דמבואר כדעת ר' יוחנן, דבארעא דישראל כתיב בה "לא גשמה ביום זעם", דלא נחתי עלה מי טופנא, [ועי"ש במקד"מ], וכ"ה בפרקי דר"א (פכ"ג) חוץ מא"י שלא ירד עליה גשמים, [נהובא ברמב"ן עה"ת, וע"י פי' מהרז"ו לפדר"א], וכ"ה בב"ר (נח פל"ג-ו) מהיכן הביאה עלי זית טרף בפיה, ר' לוי אמר מהר המשתה, דלא טפת ארעא דישראל במבולא. וכ"ה בתרגום יונתן (נח ח-יא) דנסיכתיא מן טור מישחא.

שחסידי דעת אומרים שלא היה המבול בכל הארץ ולא נמחו היושבים בא"י, וזה אינו, שגם ר"י מודה לזה, רק ר"י ס"ל שלא ירד משמים, אבל המים היו בכל מקום. ובדומה להאע"ז נמצאו דברים תמוהים בפי' רבינו אפרים עה"ת לפרש בפסוק שלא ליתן פתחון פה למינים שאומרים שלא ירד מבול לא"י כו', לכך כתיב תחת כל השמים, וכבר תמה עליו החיד"א במראה"ע כאן, שדבריו קשים מאד, שהרי כ"ה בגמ' כאן בשם ר"י, [וכן העיר שהתוס' כאן כבר מיישבים לשון הפסוק], עי"ש שהאריך בזה, [ולא זכר שר ד' האע"ז הנ"ל].

והנה באבן עזרא עה"כ (שם ז-כג) "וימחו מן הארץ וישאר אך נח", הביא שמה תשובה גמורה למה שאומרים חסידי דעת מאחינו שלא היה מבול בכל א"י. ורבים הרעישו עליו שזה היפוך הגמ' כאן, וכבר האריכו בזה מפרשי האע"ז ועוד אחרונים [ועי' גם במרא"כ כאן, ובאבי עזר פי' דס"ל כד"ל, ודחק דאין כוונת האע"ז לקרוא לר"י חסידי דעת, ויש שרצו להגיה קצת כד' האע"ז], וע"ע באמרי יוסף עה"ת שם באריכות. ויש שכתבו ליישב עפ"י סברת הרמב"ן הנ"ל, וכוונת האע"ז

6. פירוש הריב"א על בראשית פרק ח פסוק ב

ויסכרו מעיינות תהום. פרש"י נשתיירו מהם לצורך העולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהם וא"ת למאן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל מהיכן באו חמי טבריא לארץ ישראל כי מסתברא חמימות המים מחמימות הקרקע ובעודן באותו מקום הם חמות. וי"ל דאע"ג שלא ירד מבול לארץ ישראל מ"מ אי אפשר שלא נבקע מעין ממים חיים דוגמת חמי טבריא נגד קרקעית של ארץ ישראל שהרי כתוב ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה ואף בארץ ישראל נמי במשמע ומשם נשארו חמי טבריא כד פי' חזקוני. והקש' ר"ת מאורליינאש למאן דאמ' דבני ארץ ישראל מתו בהבלא היאך נמלט עוג. ושמעתי כי עוג לפי גדול היה רב כחו והיה בו כח לסבול המים. ועוד כי היה מזרע המלאכים אשר ירדו למטה ונעשו ענקים בפר' בראשית והיו מתולדה חזקה כתולדת המלאכים:

7. חזקוני על בראשית פרק ח פסוק ב

(ב) ויסכרו מעינות תהום - פרש"י נשתיירו מהן לצורך העולם כמו חמי טבריא. וא"ת למאן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל מהיכן באו חמי טבריא לשם והלא מא"י היא, אלא י"ל יש מעינות תהום בכל העולם וכתוב נבקעו כל מעינות תהום ואף בארץ ישראל משמע ומשם נשארו חמי טבריא.

8. פירוש הרע"ב על בראשית פרק יד פסוק יג

ויבא הפליט זה עוג שפלט מן המבול. קשה איך נמלט שאעפ"י שהיה גדול הקומה הנה כתוב חמש עשרה אמה גברו המים על ראשי ההרים והיו רותחין כדאמר בגמ' ברותחין קלקלו וברותחים נדונו ואיך לא נכוה בחמימותו. וי"ל שלפי גדלו היה גם כחו עצום והיה בו כח וטבע חזק לסבול חמימות המים ורתיחתן וגם כי היה מזרע הנפילים דהיינו מלאכים שנפלו מן השמים והיה חזק ותקיף ואין לומר שנמלט בארץ ישראל דנהי דאמרינן שלא ירד שם מבול כדכתיב לא גושמה ביום זעם היינו לענין מטר בלבד אבל נבקעו שם מעינות תהום ונתפשטו בתוכה ממימי שאר העולם ויושביה מתו. ונמחו

• נגד הרמב"ן

9. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד א

בגמ': מר סבר ירד מבול לא"י ומר סבר לא ירד וכו'.

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל כותב (בקובץ כרם שלמה שנה י"ד קו' ב' ע' י"ט אות ה):

תמוה לי ממ"ש תוס' ב"ב דף נ"ה ע"א ד"ה מציין מערתא וכו' דאף לרבנן דקברי נכרים מטמאי באוהל, מ"מ נכרים שלפני הדיבור לא מטמאי באוהל ע"ש, וא"כ מה בכך שירד המבול לא"י, הא לא מטמאי באוהל, וצ"ע.

10. קרן אורה מסכת זבחים דף קיג עמוד א

שם גמרא במאי קמיפלגי, מר סבר ירד מבול לא"י כו'. ויש לדקדק הא עיקר החשש הוא משום קבר התהום, וא"כ מתי מבול לר"ש דאמר (יבמות ס"א ע"א) קברי כו' אין מטמאין באהל וודאי גם אלו בכלל זה, אלא אפילו לרבנן קבר שלפני הדיבור לכ"ע אין מטמא באהל (נזיר נ"ד ע"א), ואם כן אין חשש קבר התהום, וכבר האריכו התוס' ז"ל בכמה דוכתי בב"מ ובב"ב (נ"ה ע"א ד"ה מציין) ובסוף נדה (ע' ע"ב ד"ה ואין) ולמאי דמסיק דלר"י נמי בא"י ג"כ מתו בהבלא צ"ל דאלו שמתו בהבלא באו אל קבר אחר שנתיישבה הארץ, אבל אלו שמתו ע"י המבול נימוחו, כמו שנאמר וימח את כל היקום ויבללו בעפר הארץ, ומשום הכי לא בדיקה היא, ולא נתבאר האי דינא בדברי הרמב"ם ז"ל אי צריכין לבדוק מקום שחיתת הפרה אי לא, אע"ג דכתב שם (ה' פרה פ"ג ה"א) דכל מקומות הפרה היו חלולים מפני קבר התהום, היינו לכתחילה, משום דמעלה עשו בפרה, אבל בדיעבד לא נתבאר אם פסולה היא, ולר"י משמע דכשירה היא, כדאמר והלא א"י בדוקה היא, וע' תוס' בד"ה חוץ ממקום הבדוק כו' שהקשו וכי מדאורייתא בעי בדיקה דאיצטריך קרא. ות' דאיצטריך קרא אם שרפה במקום טומאה דאסור דאורייתא, וא"כ קשה מאי קאמר ליה ר"י והלא כל א"י בדוקה היא, הא קרא איצטריך למקום טומאה, וי"ל דר"י קאמר דליכא לפרושי חוץ מגיתה במקום טומאה, כיון דלאו משום חשש טומאה הוא דעושינן לה גת, א"כ טומאה מאן דכר שמיא הכא

11. הגהות מצפה איתן

דף קיג ע"א גמ' מר סבר ירד מבול לא"י. פ' ומשם חייש לקבר ההכוס. וק"ל הא דין זה הוא מהוראת אהל שמטמא המת אע"פ שאינו טוגע וא"כ אמאי איכא למיחש לזה גבי עצמות מתי המבול הא ה"ל קבר שלפני הדבור וק"ל שאינו מטמא באהל וא"כ נמנע ונמנע לא היה מטמא אי לא רבו' קרא וכו' דל"ל רב' נזיר (דף נ"ד) או בקבר לרבות קבר שלפני הדבור. ופ' התוס' שם ונכ"ס חוקת (דף נ"ח) דלא רב' קרא כן לעומתא מנע ולא לאהל ואינו מטמא קבר שלפני הדבור באהל דהיינו אותן שמחו קודם. וא"כ אין דין טומאה אהל טוגע כלל במתי מבול: שם אר"ס כריה דר"ב יחזקע מעלה עשו בפרה. וק"ל דאכתי חקשי הא דתנן כהן דכל כו' כסית וכו' וכו' חיו חלולים מפני קבר ההכוס. וי"ל דהתם נמי י"ל שהיה מפני מעלת הפרה: ע"ב רש"י ד"ס שמעתי

12. הגהות יעב"ץ

דף קיג ע"א גמ' מר סבר ירד מבול לא"י. כ"כ תימה. וכי נמי ירד הא ודאי מתי מבול לא מטמו באהל אליבא דכו"ע. ואפ"י באבות נחשבו כהכוס' כפ' חוקת [כ"כ דף נח ע"א] בעובדא דר"ב למה הולך לזיין מערבא:

13. חידושי הגר"ז מסכת זבחים דף קיג עמוד א

גמ' מר סבר ירד מבול לא"י. צ"ע דהא ר"ש ס"ל ביבמות סא ע"א דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, וכ"פ הר"מ בפ"א מטו"מ הי"ג, ועוד דהא איתא בנזיר נד ע"א דקבר שלפני הדיבור אין מטמא באהל (וע' בתוס' ב"ב נח ע"א ויבמות סא ע"א), וא"כ מה החשש שא"י תיטמא ממתי מבול והרי קברי עכו"ם ולפני הדיבור לא מטמא באהל.

ואמר הגר"ז זצ"ל ליישב עפ"י ד הגר"א באדרת אליהו פר' חוקת שכ' דאף שאין טומאת אהל בעכו"ם מ"מ טומאה רצוצה מטמא גם בעכו"ם דטומאה רצוצה הוי כמו מגע טומאה ע"ש, ולפ"ז נחית הגמ' כאן דאם נאמר דירד מבול

לא"י היו נטמאים מטעם טומאה רצוצה, ולשיטת הסוברים דגם טומאה רצוצה אין לגוי, צ"ל דהחשש היה מפני טומאת מגע כמו שגזרו על טומאת בית הפרס משום טומאה דעצם כשעורה].

והוסיף הגרי"ז שעפי"ד הגר"א תירץ הג"ר שמחה זליג זצ"ל מברסק על מה שהקשו הראשונים (עי' תוס' נדה נז ע"א ד"ה ובנה ורמב"ן יבמות סא ע"א) בהא דמבואר במו"ק ה"ע"א דילפינן שבונים ציון קברות מפני טומאת אהל מהא דכתיב גבי גוג ומגוג "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" וקשה הא קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, אכן עפי"ד הגר"א ניהא דטומאה רצוצה הוי כמגע ואף גוי מטמא בזה, ומשו"ה היו צריכים לציין הקבר. (נתיבות הקודש ורשימות תלמידים)

14. מהרש"א חידושי אגדות מסכת זבחים דף קיג עמוד א

רבי יוחנן סבר אתמוהי וכו'. ור"ל סבר כפשטיה וכו' היינו ברישא דקרא ארץ לא מטהרה אבל בסיפא דקרא לא גושמה ביום זעם הוא בהפך לר"י כפשטיה ולר"ל אתמוהי מתמה וק"ל ויש לומר לרבי יוחנן דלא ירד מבול לא"י אמאי הטריח הקב"ה את נח בבנין התיבה להצילו דהוה ליה להצילו בא"י דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דבהבלא מתו ויש לומר דהתם טעמא אחרינא איכא כפי' רש"י בחומש כדי שיראוהו דור המבול עסוק ק"ך שנה וכו' ע"ש:

15. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד א

בגמ': חצירות היו בירושלים בנויות על הסלע וכו' ומביאין נשים מעוברות ויולדות ומגדלות וכו'.

בערוך לנר סוכה (כ"א ע"א) הקשה דבתוספתא פרה (פ"ג ה"ב) איתא שתינוקות אלו לא היו יותר מבני ז' או ח', ופרה אדומה צריך להיות לכתחילה בת ג' או בת ד' שנים, ואיך הי' להם תינוקות בני ו' שנים מאז לידת פרה אדומה.

וכתב שמזה מוכח שכל הענין הזה של הלידה והגידול של ילדים באותן חצירות, הי' נוהג קיים כל זמן שבית המקדש קיים, כדי שכשיוולד פרה אדומה, יהיו מוכנים אותן תינוקות שנולדו בטהרה מיוחדת.

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

ומביאים שוורים ועל גביהם דלתות. מפרש בחי' הריטב"א (סוכה כב: ד"ה וסבר) ועל גביהן דלתות, שאינם מקבלים טומאה, ואין לחוש בהם שנטמאו בשום טומאה, דאילו נסרים דעלמא, כיון דעבידי להו לישב עליהן, הא חזו ומיחזי למדרס, וכל הראוי למדרס מטמא טומאת מת, אבל דלתות אלו שאין עשוין למלאת אינן מטמאות מדרס ולא שום טומאה, ואפי' מדרבנן, והיו מושיבין באלו דלתות תינוקות על גביהן וכו'.

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

איה מתי מבול, איה מתי נבוכדנצר. עי' בפרש"י. ומפרש בתשו' חת"ס (יו"ד סי' שלד) שכל השקנו"ט בגמ' כאן בעצמות מתי מבול והרוגי נבוכדנצר, היינו משום העצם הנקרא לו' או נסכו', ומשום טומאת היסט, שכל העצמות נמוחים לאחר זמן רב כזה, חרץ מעצם זה, ועצם כשעורה מטמא בהיסט, ואינו מטמא באהל, עי"ש ראייתו, נוכח העירו בגוף דבריו, וגם כמה שהביא מכאן, וראה המצוין בליקוטי הערות שם מכמה אחרונים, וע"ע בתשו' עמק הלכה ח"ב סוס"י נ].

18. תוספות מסכת זבחים דף קיג עמוד א

מדקאמר איה מתי מבול מכלל דלא הו' - תימה דלרבי יוחנן גופיה תקשי ליה הכא דמתו בהבלא.

מהבלא מתו - וקברום הבאים אחריהם בבתי קברות ואין לחוש לכל הארץ אלא לשאר ארצות שהיה שם מבול ונשקעו בטיט.

אברהם ויחיו ויבנו על הרומים כל ע"ס: רש"י ד"ה מהבנה
 מהו כו' וקצרום הבאים כו'. כוונת רש"י בזה לתרץ קושיה הסו' בע"א
 ד"ה מדקאמר כו'. כיון דלר"י ע"כ מהו בל"י בהבנה ח"כ לא היה ח"י
 בדוקה מ"ה כ' רש"י דלפ"י הכי ח"י בדוקה היה דקצרום הבאים אחריהם

וְנֹכַחְדָּהָר שֶׁהָיָה עִי"ב גִּמְטְרָא מֵאִי חֲרָבָה חֲרָבָה דְּמַעֲיָקָרָא כְּדָרֵךְ חֲסָדָא וְכו' . כִּלְכִּיל
וְהִבְהִיר נִמְחָק כִּנְיָהּ מִפִּירִישׁ ז"ל וְכִיָּה גִּמְטְרָא : שֶׁם אִמֵּר ר' אֲמִי כֹל הַבּוֹכֵל מִעֲפָרָה שֶׁל בָּבֶל כָּאִילוּ אוֹכֵל שְׂקָיִם
וְרִמְשִׁים כִּלְכִּיל וְהִבְהִיר נִמְחָק כִּיָּה מוֹגֵה גִּמְטְרָא וְנִרְאֶה טַעְמָהּ הוּא מִשּׁוֹם דְּדוֹר הַמְּבֻזָּל אֵינֶם אֲבוֹתֵינוּ הֵם כִּי אֲמַנְנוּ
גִּבּוֹר שֶׁל נָח וְכֵן נִרְאֶה מִפִּירִישׁ ז"ל דְּלִיגָּ וְכַתָּב כָּאִילוּ אוֹכֵל שְׂקָיִם וְרִמְשִׁים שֶׁל מְבֻזָּל וְאִילוּ לְעִיל גְּבִי כָאִילוּ אוֹכֵל
בְּשַׂר אֲבוֹתָיו לֹא פִי כְּלוֹם מִשְׁמַע דְּלִיגָּ לִיּוֹ וְדוּקָּ : רִשִׁי" בְּדָה" חֲרָבָה דְּמַעֲיָקָרָא קוּדֵם מְבֻזָּל כְּלוֹמֵר כֹּל אֲשֶׁר בִּיבִישָׁה

בגמ': לא נגזרה גזירה על דגים שבים.

בשול"ת צפנת פענח (דוינסק ח"א סי' י"א) ביאר הטעם דלא נגזרה גזרה על דגים, על פי מה שצדדו בתוס' חולין (ס"ו ע"ב ד"ה כל שיש לו שקשקשת כו') דאדם הראשון קרא שמות לבהמות חיות ועופות ולא לדגים שבים, ולפ"ז אין לו שייכות להאדם שביבשה, שהקנין נעשה ע"י קריאת שם, כדמצינו במשיכה "קורא לה" והיא באה, ולהכי כשנגזרה גזירת כליון על האדם בדור המבול, נגזרה על הבהמות ועל העופות שהם קנינו, אבל על הדגים לא נגזרה.

בספרים איתא (ע"י בספר מבואו ועד צאתו עמוד רכ"ט) שזהו הטעם שאוכלים דגים בסעודת שבת בתחילתו, כיון שהדגים לא קלקלו ולא השחיתו דרכם בדור המבול.

בגמ': אַמר ר' ינאי גוריות הכניסו בתיבה.

ותמה הש"ס היאך יכולה כנסת ישראל לינצל במימי המבול הנוראים של הגלות, שהיצר הרע שוצף ומסית, והניחא אם בארץ ישראל לא ירד מבול, היתה כנסת ישראל נשארת על אדמתה, וניצולה. אך המבול של העבירות והתאוות מגיע גם לארץ ישראל, ואיך תוכל כנסת ישראל לשמור עצמה.

ועל כך אמר ר' ינאי גוריות הכניסו לתיבה, תינוקות של בית רבן הכניסו לבית המדרש, שהוא התיבה השומרת על כנסת ישראל להצילה ממימי המבול של הגלות. וזו היא שמירה לכל כלל ישראל.

ותמה הש"ס והאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא וכו', ופירש רש"י דאורזילא הוא ראם שעל שפת הים, דהניחא לאותם תינוקות של בית רבן וכל שאר בני ישראל שביבשה, שהם שמורים ונבדלים היטב מאומות העולם אבל אותם שהם על "שפת הים", שהם סמוכים למימי המבול, והסכנה גדולה שח"ו ימשוך אותם היצר הרע לתוך זוהמת הים הגדול, ואיך תהיה להם הצלה.

ותירץ הש"ס אמר ר' יוחנן ראשו הכניסו לתיבה, שהעצה לזה היא שלכל הפחות יהיה "ראשם" של בני ישראל מונח בתוך ה"תיבה", בתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות, וזו היא השמירה מעולה, והתבלין המציל מהסתת היצר הנורא של מימי הגלות.

ותמה הש"ס דמרבעתא דרישא פרסא ופלגא, שדרגת בני ישראל גדולה מאד, וכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, וכיון שהיצר הרע וכת דיליה מתאמצים מאד להחטיא את בני ישראל, ובפרט שיש יהודים שהם רק בדרגת "פלגא", שהם למחצה לשליש ולרביע, ואין בכוחם לישב בבתי מדרשות, והיאך יהיו נשמרים. ותירץ הש"ס ראש חוטמו הכניסו לתיבה שלכל הפחות יהיו נושמים את האויר הטהור של בית המדרש, ואע"פ שאינם מבינים כל כך, מ"מ יבואו ויהיו צוותא לחבריהם, ובוודאי יקלטו מעט מן אויר התורה המטהר ושומר ממימיו הגועשים של העולם הזה.

ותמה הש"ס והא קסגיא תיבה, ופירש רש"י שהתיבה הולכת מגבוה לנמוך, ונמצא חוטמו נשמט מן התיבה, ומת, היינו שהנסיונות גדולים כל כך, שהיצר הרע מצליח להפיל את הבית מדרש עצמו, ובעקבתא דמשיחא הוא מוריד את הבית מדרש מגבוה לנמוך, וח"ו גם ההצלה פורתא של נשימת אויר בית המדרש, יכולה להישמט, וח"ו יכולה כנסת ישראל למות.

ועל זה תירץ הש"ס קרניו קשרו בתיבה, "קרנים" הם התמכין דאורייתא, שעל ידי שיהיו קשורים אל הבית מדרש, ויהיו נודבים ומרימים תרומתם לבנות בתי מדרשות בכל אתר ואתר, הן ביבשה, והן על שפת הים, הן במקום גבוה ברוחניות, והן במקום נמוך ברוחניות, ועל ידי זה תרבה הדת והטהרה בבני ישראל, וינצלו מהסתת מימי המבול, ויזכו במהרה דידן שתהיה "יבשה הארץ" ויתבטל היצר הרע, והיה ה' למלך על כל הארץ.

24. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד ב

בגמ': והא אמר ר"י לא ירד מבול לא"י וכו'. נה כתיב (בראשית ח' י"א): "ותבא אליו היונה לעת ערב, והנה עלה זית בפיה, וידע נח כי קלו המים מעל הארץ".

ובמדרש רבה שם (פל"ג ס"ו): "מהיכן הביאה אותו, [היונה לעלה הזית], רבי לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו, דלא טפת ארעא ד'ישראל במיא דמבולא, הוא שהקב"ה אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא, ולא גושמה ביום זעם".

וכן כתב בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שם): "ואתת לותיה יונתא והא טרפא דזיתא לקיט, דנסבתיה מטורא דמישחא" וכו'. הרי שגם התרגום המיוחס ליונתן נקט שהיונה הביאה את עלה הזית מהר הזיתים, והיינו כרבי לוי דלעיל, ולפי זה יוצא דסבירא ליה לתרגום יונתן דלא ירד מבול בארץ ישראל, וכמבואר להדיא במדרש רבה וכו"ל.

וכתב הגר"ח סופר שליט"א בספר תורת יעקב (פר' נח ס' ט): וקשה לי דעיין בתרגום יונתן (שם פסוק כ') על הפסוק ויבן נח מזבח לה', שתרגם: "ובנא נח מזבחה קדם ה'", הוא מזבחה דבנא אדם בעידן דאיטרד מן גנתא דעדן ואקריב עליה קרבנא, ועלוי אקריבו קין והבל ית קרבניהון, וכד נחתו מוי דטובענא איתצד, ובנייה נח" וכו'.

הרי שכאן נקט התרגום המיוחס ליונתן שהמזבח שבנה אדם הראשון נחרב ונסתר על ידי המבול, ואחר כך בנאו נח וכו"ל, ולפי זה בהכרח שירד המבול בארץ ישראל, שהרי אדם הראשון בנה את מזבחו באותו מקום שנבנה אחר כך המזבח בבית המקדש בירושלים, דהיינו בארץ ישראל, וכמפורש במדרש בראשית רבה (פל"ד ס"ט), ובפרקי רבי אליעזר (פרק כ"ג) וכן הוא ברמב"ם הלכות בית הבחירה (פ"ב ה"ב) ע"ש, ועיין בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ב') עיין שם.

ולאור כל האמור יוצא שהתרגום המיוחס ליונתן ארכבא אתרי ריכשי אם המבול ירד בארץ ישראל או לא, ולכאורה דבריו סותרים זה את וצ"ע.

וכתב שם להלן ליישב זאת עפ"י מש"כ הרמב"ן (בראשית ח', יא) דאכן לא היה המבול בארץ ישראל, אלא שנתגלגלו מי המבול לארץ ישראל, אתי שפיר הכל, ועולים יפה דברי המיוחס ליונתן במה שאמר שהמזבח שבנה אדם הראשון נימוח מהמים, וקל וחומר מרחיים, אבל האילנות נתקיימו, וכדכתב הרמב"ן ז"ל עצמו ודוק.

ומה שיש לעיין בדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל, כי לכאורה צ"ע מהסוגיא דזבחים (ק"ג ב') דאיתא התם דלרבי יוחנן כלל וכלל לא היו מים בארץ ישראל ע"ש, וכן מכלל הסוגיא שם נשמע לכאורה דלא כרמב"ן ז"ל, כבר עמדו בזה האחרונים ז"ל.

בקובץ כרם שלמה כתב הג"ר מאיר שניפישקער זצ"ל מווילנא לבאר מאמר חז"ל במדרש בראשית רבה (פכ"ח ס"ג): "ויאמר ה' אמצה את האדם, רבי לוי בשם רבי יוחנן אמר אפילו אסטרובלין של רחיים נמחה. רבי יהודה בר סימון בשם רבי יונה אמר אפילו עפרו של אדם הראשון נמחה כד דרשה רבי יהודה בציפורי בציבורא ולא קיבלו מיניה" ע"ש.

ויש לומר שהטעם שלא קבלו מיניה, שהרי רבי יוחנן גופיה אמר שלא ירד מבול בארץ ישראל כנ"ל, ואם כן איך רבי יהודה בר סימון אמר שאפילו עפרו של אדם הראשון שנקבר במערת המכפלה בארץ ישראל נמחה, והרי מבול לא היה בארץ ישראל כלל אליבא דרבי יוחנן, ודפח"ח.

וכתב הגרי"ח סופר שליט"א בספרו תורת יעקב (פר' נח סי' ט): מיהו יש לעיין שהרי רבי יוחנן עצמו בסנהדרין (ק"ח א') סובר דחמי טבריה הם נשאר ממי המבול, והרי לדידיה לא ירד מבול כלל בארץ ישראל ע"כ. [במרגלית הים (סנהדרין שם) תירץ דאמנם לא ירדו גשמי המבול בא"י, אבל כשנבקעו מעיינות תהום רבה, ממילא פרצו מעיינות כאלו גם בארץ ישראל].

25. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד ב

בגמ': ועוד עוג מלך הבשן היכא קאי אלא נס נעשה להם כו'. ובתרגום יונתן (בראשית י"ד י"ג) על הפסוק ויבא הפליט, כתב שישב עוג על גג התיבה, והיה לו איזה מחסה מעליו מפני הגשם.

ובפרקי דר"א (פכ"ג) כתב שישב על עץ אחד מן הסולמות שבתבה, והא דלא מת בהבלא, כתב שם בהגהות הרד"ל על הפרקי דר"א (בהוספות אות י"ד) שצ"ל כמש"כ תוס' כאן לגבי הראם, שכיון שכוחו חזק לא מת בהבלא.

26. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד ב

בבעל הטורים (נח ז' כ"ג) כתב: וישאר "אך נח" בגי' "עוג" (79).

27. דף על הדף זבחים דף קיג עמוד ב

בגמ': ועוד עוג מלך הבשן היכא קאי, אלא נס נעשה להם שנצטננו בצידי התיבה.

הגר"י פישר זצ"ל (בספרו אבן ישראל עה"ת פ' נח) הקשה, דא"כ מדוע הוצרך נח לשלח את העורב והיונה לראות הקלו המים מעל הארץ, והרי היה יכול לשאול את עוג מלך הבשן מה המצב מחוץ לתיבה, והניח בצ"ע. [1] ובפשטות י"ל שמיד כששקט המבול ויכל עוג ללכת מצידי התיבה, הסתלק והלך לו לאשר מצאה ידו. [2] ועוד שמעתי לבאר בזה, שזה היה כדי להראות לעוג שאין צורך בו, שלא ידמה בנפשו שמה שנשאר מהמבול כי א"א בלעדיו, דבאמת הוא רשע, ול"צ קיום ע"י רשע.

אך אכתי צ"ב, דהנה בנדה (סא א) מבואר דגם סיחון נפלט מן המבול, שהיה אחיו של עוג. [וצ"ב אמאי לא הוזכר זאת בסוגיין, ועו"ק דבהדיא אמר קרא (דברים ג' י"א) כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים וגו', וצ"ע]. וגם עליו יל"ע איזו זכות היתה לו שניצל. וא"כ צ"ב ממ"נ, דאם היו רשעים מ"ט ניצלו מן המבול, ואם חזינן שניצלו משמע שלא היו רשעים, וא"כ צ"ע דהרי יחד עם נח וב"ב היו כבר לפי"ז עשרה צדיקים, ואילו רש"י בפי' וירא הביא דמה שאע"ה לא ביקש על פחות מ' כי למד מנח שלא היו אלא ח' צדיקים, ולהנ"ל הרי היו י'. וצ"ע. (הרב צבי קריזר שליט"א)

28. ספר שערים מצויינים בהלכה

וי"א כאילו אוכל שקצים ורמשים. עי' בגמ' שבת (ק"ג:) דפריך הא ודאי אתמחויי איתמחו, אלא כיון דמלקו גזרו ביה רבנן, עי"ש ברש"י. ובאמת צ"ב בלא"ה מה איסור יש כאן הא כבר נקבא בארץ ונתבטלו, וכש"כ אחר אלפי שנה, [ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רב) הקשה משם אשיטת

29. חידושי אגדות למהר"ל זבחיים דף קיג עמוד א

כאלו אוכל שקצים ורמשים. פי' כי איננו דומה מה שננערו לשם מתי מבול כמו נבילה ונעשה עפר שלא נחשב העפר הזה כאלו אוכל שקץ, דהתם שקץ אחד פרטי, ודבר אחד יש לו הפסד עד שאינו. אבל מתי מבול הם כלל העולם, אע"ג דכתיב כל אשר רוח חיים באפיו מתו, מ"מ כיון שננערו לשם מתי מבול שהם כלל העולם שהיה באותו זמן לא נתבטל דלא שייך בטול [אלה] כלל ודבר זה מבואר.

30. ספר יד בנימין

והנה הרמז"ס ז"ל צפי"ח ממעה"ק הלי"א
כ' "שני שעירי יוה"כ ששחטם בחוץ
אם עד שלא התודה עליהם חייב כרת על
שניהם הוה"ל וראוין לבוא לפני ה' לידוי,
ואם אחר שהתודה פטור על המשתלח שהרי
אינו ראוי לבוא לפני ה'" עכ"ל, וז"ע טובא
מסוגיין דמבואר דאפי' קודם וידוי נהי דראוי
לבוא אל פתח אה"מ, מ"מ מימעטי' מלה'
שאנו מיוחד לה', וכדאיתא להדיא בצרייתא,
וכבר השיג ע"ז הראב"ד ז"ל.

ובבב"מ כ' דהרמז"ס הי' לו גירסא אחרת
בצרייתא וה"ג יכול שאני מוציא
שעיר המשתלח ת"ל לה' לרבות שעיר המשתלח
(ודלא כג' דידן דגרסי' להוציא שעיר
המשתלח), ומקשי בגמ' מהמשנה דממעטי'
שעיר המשתלח דפטור בחוץ, ומשני דהצרייתא
מיירי קודם וידוי, והיינו כפסק הרמז"ס ז"ל,
וצלח"מ כ' להשיג על דברי הכס"מ, ועי'
צ"ק מש"כ בדעת הרמז"ס.